

فهرست مطالب

پیشگفتار ۱۵

فصل اول: مفهوم شناسی ۱۹

مبحث اول: مفهوم جرایم اقتصادی، فساد دولتی و معاملات دولتی ۱۹

گفتار اول: جرایم اقتصادی ۱۹

گفتار دوم: مفهوم فساد اداری ۲۲

گفتار سوم: مفهوم معاملات دولتی ۲۴

مبحث دوم: نظارت ۲۷

گفتار اول: مفهوم نظارت ۲۷

گفتار دوم: انواع نظارت ۲۹

بند اول: نظارت سیاسی ۲۹

بند دوم: نظارت تقنینی ۳۰

بند سوم: نظارت مالی ۳۰

بند چهارم: نظارت قضایی ۳۱

بند پنجم: نظارت امنیتی ۳۱

فصل دوم: جرایم اقتصادی اداری ۳۳

مبحث اول: اختلاس و تصرف غیر قانونی اموال دولتی ۳۳

گفتار اول: عنصر قانونی جرم ۳۶

گفتار دوم: عنصر مادی ۳۷

- بند اول: از نظر مرتکب..... ۳۷
- بند دوم: از نظر صور ارتکاب..... ۴۱
- بند سوم: سمت مرتکب..... ۴۴
- گفتار سوم: عنصر روانی..... ۴۹
- بند اول: قصد مجرمانه..... ۵۴
- بند دوم: سوء نیت عام..... ۵۴
- بند سوم: سوء نیت خاص..... ۵۴
- مبحث دوم: رشأ و ارتشاء..... ۵۶**
- گفتار اول: عنصر قانونی و مادی..... ۵۸
- گفتار دوم: عنصر روانی در جرائم رشأ و ارتشاء..... ۶۴
- مبحث سوم: پورسانت..... ۶۴**
- گفتار اول: عنصر قانونی..... ۶۸
- گفتار دوم: رکن مادی..... ۶۹
- بند اول: موضوع جرم..... ۶۹
- بند دوم: مرتکب جرم..... ۶۹
- بند سوم: فعل مرتکب..... ۷۰
- گفتار سوم: عنصر روانی..... ۷۰
- مبحث چهارم: تبانی..... ۷۲**
- گفتار اول: تبانی در مناقصه..... ۷۲
- گفتار دوم: تبانی در مناقصه‌های عمومی..... ۷۴
- بند اول: قیمت‌های بسیار بالا..... ۷۵
- بند دوم: پیشنهادهای مبهم..... ۷۵
- بند سوم: انصراف از ادامه مناقصه..... ۷۵
- بند چهارم: عدم حضور در مناقصه..... ۷۵
- بند پنجم: خودداری از انعقاد قرارداد..... ۷۶
- بند ششم: عدم اعلام مبلغ برآوردی معامله از سوی مسؤولان دستگاه مربوط..... ۷۶
- بند هفتم: انتشار فراخوان مناقصه در زمان خاص..... ۷۷

- بند هشتم تبدیل معاملات عمده به متوسط و کوچک ۷۷
- گفتار سوم: تبانی در مناقصه‌های محدود ۷۷
- بند اول: تبانی در ترک تشریفات مناقصه ۷۷
- بند دوم: تبانی در موارد عدم الزام به برگزاری مناقصه ۷۸
- بند سوم: تبانی در حوزه اختیار دستگاه اجرایی در رد یا قبول پیشنهاد مناقصه‌گران ۷۹
- گفتار چهارم: تبانی در مزایده ۸۰
- مبحث پنجم: تدلیس در معاملات دولتی ۸۳**
- گفتار اول: عنصر قانونی ۸۴
- گفتار دوم: عنصر مادی جرم ۸۴
- گفتار سوم: عنصر روانی جرم ۸۵
- مبحث هفتم: مجازات جرایم اقتصادی ۸۶**
- گفتار اول - مجازات‌های اصلی ۸۷
- بند اول - جزای نقدی ۸۷
- بند دوم - حبس ۸۹
- بند سوم - مصادره اموال ۹۰
- گفتار دوم - تکمیل مجازات در جرایم اقتصادی ۹۳
- بند اول - توقیف مال موضوع جرم ۹۴
- بند دوم - انفصال از خدمات دولتی و عمومی ۹۵
- بند سوم - محرومیت‌های شغلی و اقتصادی ۹۷
- بند چهارم - تشهیر مجرمین اقتصادی کلان ۱۰۰
- گفتار سوم: حکم افساد فی الارض در جرایم اقتصادی ۱۰۳

**فصل سوم: مبانی فقهی و قانونی و عرفی نظارت و بازرسی بر سازمانها و نهادهای دولتی برای
مقابله جرایم اقتصادی ۱۰۷**

- مبحث اول - مبانی قانونی بازرسی و نظارت بر سازمانها و نهادهای دولتی ۱۰۷**
- گفتار اول - نظارت و بازرسی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ۱۰۸
- بند اول - نظارت سیاسی ۱۰۸

- بند دوم- نظارت مردمی ۱۰۹
- بند سوم- نظارت حقوقی (قانونی) ۱۱۰
- بند چهارم- نظارت قضائی ۱۱۰
- بند پنجم- نظارت سازمان بازرسی کل ۱۱۱
- گفتار دوم- قوانین عادی ۱۱۳
- گفتار سوم- بخش نامه‌ها و تصویب نامه‌ها ۱۱۴
- مبحث دوم: مبانی فقهی بازرسی و نظارت بر تشکیلات اداری و سازمان و نهادهای دولتی**
- ۱۱۵
- گفتار اول- قاعده تسلیط و حفظ جان و مال مردم از تعرض ۱۱۶
- گفتار دوم- احیای حق و عدالت خواهی و قیام علیه باطل و ظلم ۱۱۷
- گفتار سوم- احتمال خطا ۱۱۷
- گفتار چهارم- لزوم احتیاط در امور مهمه ۱۱۹
- گفتار پنجم- تحقق معروف و جلوگیری از منکر ۱۱۹
- گفتار ششم- اهتمام به امور مسلمین، حفظ مصالح عمومی ۱۱۹
- مبحث سوم- مبانی عرفی بازرسی و نظارت بر سازمان‌ها و نهادهای دولتی** ۱۲۰
- گفتار اول- اصلاح گری ، فساد ستیزی و افزایش مشارکت سیاسی شهروندان ۱۲۰
- گفتار دوم- تحقق کارویژه‌های حکومت و افزایش کارآمدی آن ۱۲۰
- گفتار سوم- سیره عقلا و تجربه بشری ۱۲۱
- گفتار چهارم - احتمال ناآگاهی ۱۲۲
- گفتار پنجم- مهار و کنترل قدرت سیاسی و حق شهروندی ۱۲۲
- مبحث چهارم- ضرورت بازرسی** ۱۲۳
- گفتار اول- دلایل برون سازمانی بازرسی ۱۲۳
- گفتار دوم- دلایل درون سازمانی بازرسی ۱۲۴
- بند اول- ساختار اداری کشور و ضرورت بازرسی ۱۲۴
- بند دوم- تقویت کارایی و مدیریت و ضرورت بازرسی ۱۲۵
- بند سوم- حسن جریان امور و ضرورت بازرسی ۱۲۵
- بند چهارم- مسائل سیاسی و امنیتی و ضرورت بازرسی ۱۲۵

فصل چهارم: فصل چهارم: صلاحیت سازمان بازرسی کل کشور و نحوه نظارت برای مقابله با جرایم اقتصادی ۱۲۷

مبحث اول- صلاحیت سازمان بازرسی کل کشور برای مقابله با جرایم اقتصادی..... ۱۲۷

گفتار اول- وظایف و حدود صلاحیت سازمان بازرسی کل کشور در مبارزه با جرایم اقتصادی

۱۲۷.....

بند اول- حصر مصادیق دستگاه‌های اداری به واحدهای قوه مجریه..... ۱۲۹

بند دوم- گسترش مصادیق دستگاه‌های اداری..... ۱۳۰

گفتار دوم- طرز کار سازمان بازرسی کل کشور در مبارزه با جرایم اقتصادی..... ۱۳۲

گفتار سوم- نقش سازمان بازرسی کل کشور در خصوص مصادیق جرایم اقتصادی.. ۱۳۴

مبحث دوم- نحوه نظارت و بازرسی سازمان بازرسی برای مبارزه با جرایم اقتصادی ۱۳۶

گفتار اول- نحوه نظارت و آثار آن ۱۳۷

بند اول- نحوه نظارت..... ۱۳۷

بند دوم- آثار نظارت..... ۱۳۹

گفتار دوم- اصول نظارتی سازمان بازرسی در جهت پیشگیری از جرایم اقتصادی..... ۱۴۱

بند اول- نظارت اصلاحی(کشف مشکل و ارائه راه حل)..... ۱۴۱

بند دوم- نظارت پیشگیرانه..... ۱۴۲

بند سوم- نظارت سازمان گرا..... ۱۴۳

بند چهارم- نظارت واقع گرا..... ۱۴۳

بند پنجم- نظارت کارا و غایت گرا..... ۱۴۳

بند ششم- نظارت کل گرا..... ۱۴۴

بند هفتم- نظارت مشتری گرا..... ۱۴۵

بند هشتم- نظارت غیر متمرکز..... ۱۴۵

گفتار سوم- نحوه بازرسی و گزارش‌های بازرسی سازمان بازرسی برای مبارزه با جرایم

اقتصادی..... ۱۴۶

بند اول- انواع بازرسی..... ۱۴۶

بند دوم- گزارش‌های سازمان بازرسی..... ۱۴۸

- گفتار چهارم: نحوه کشف جرم از سوی سازمان بازرسی کل کشور..... ۱۵۰
- مبحث سوم- راهکارهای سازمان بازرسی برای مبارزه با جرایم اقتصادی..... ۱۵۱**
- گفتار اول- کنترل اقتصادی ۱۵۳
- گفتار دوم- عوامل قانونی..... ۱۵۷
- بند اول- تعدد قوانین و مقررات..... ۱۵۷
- بند دوم- دشواری کنترل قوانین و مقررات ۱۵۸
- بند سوم- لزوم وضع ضمانت اجرای کیفری مناسب ۱۵۹
- بند چهارم- لزوم جرم انگاری کار قاچاق کنی ۱۶۱
- بند پنجم- لزوم اصلاح قانون ممنوعیت تصدی بیش از یک شغل ۱۶۲
- بند ششم- ضرورت جرم انگاری برخی تخلفات اداری..... ۱۶۲
- بند هفتم- وضع مقررات ویژه برای نظام پرداختها در شرکت‌های دولتی فرعی واقماری ۱۶۳
- بند هشتم- وضع مقررات در زمینه تعارض منافع..... ۱۶۳
- بند نهم- لزوم اعلام دارایی‌های کارکنان ارشد دولت..... ۱۶۴
- بند دهم- تصویب قوانین مناسب برای رازداری ۱۶۵
- بند یازدهم- عمل گرای (پابندی به قوانین عنصر اصلی مقابله با فساد) ۱۶۷
- گفتار سوم- عوامل قضایی ۱۶۹
- بند اول- مراجع نظارتی بر محاکم عمومی و انقلاب ۱۷۰
- بند دوم- دادگاه‌های اداری و دیوان عدالت اداری..... ۱۷۱
- گفتار چهارم: مراجع قضایی ۱۷۴
- بند اول: مراجع قضایی عمومی..... ۱۷۴
- بند دوم: مجتمع ویژه رسیدگی به جرایم اقتصادی..... ۱۷۷
- جمع بندی و راهکارها..... ۱۷۹**
- جمع بندی ۱۷۹
- راهکارها ۱۸۲

۱۸۵	منابع
۱۸۵	منابع فارسی
۱۸۵	الف) کتب
۱۸۸	ب) پایان نامه و جزوات
۱۸۹	ج) مقالات
۱۹۱	منابع عربی
۱۹۲	منابع انگلیسی

avabook.com

avabook.com

تمرکز بحث کتاب حاضر بر بررسی جرایم اقتصادی اداری و نقش نظارت سازمان بازرسی کل کشور در پیشگیری از این جرایم است. لازم به ذکر است که جرایم اقتصادی مفهوم بسیار گسترده ای است که مصادیق متعددی نظیر از اخلال در نظم اقتصاد و ربا خواری گرفته تا اختلاس و تصرف غیرقانونی در اموال دولتی را شامل می‌شود. در کتاب پیش رو به جرایم اقتصادی که در حیطه سازمان‌های دولتی روی می‌دهد پرداخته می‌شود. به همین دلیل و از آنجا که این موارد فراتر از تخلف اداری بوده و دارای ارکان سه گانه جرم هستند تحت عنوان جرایم اقتصادی اداری بررسی می‌شوند.

واقعیت امر این است که فساد اداری یک مشکل جدی در ایران است^۱. از دیدگاه سازمان شفافیت بین‌الملل ایران از نظر فساد داخلی در زمره فاسدترین کشورهای جهان قرار دارد. مطالعه‌ای که به سفارش فرهنگستان علوم، با سرپرستی فرامرز رفیع پور صورت گرفت که به روشنی نشان داد، برآوردهای سازمان شفافیت بین‌الملل بسیار سهل گیرانه و خوشبینانه بوده است و فساد اقتصادی در ایران، بسیار بیش از آن چیزی است که آن سازمان اعلام کرده بود. طبق گزارش سالانه شفافیت بین‌الملل، در شاخص احساس فساد ایران در سال ۲۰۱۲ سقوط کرده است^۲. فساد سازمان‌یافته در ایران پس از انقلاب ۱۳۵۷ به تدریج به عمق خود تعریف بخشیده است و چنان در زیر پوست حاکمان جاخوش کرده است که دیگر نمی‌توانند هویت خود را از آن متمایز نمایند. امروزه فساد اداری در کشور ایران تنها به رشوه و زیرمیزی در ادارات محدود نمی‌شود، بلکه این فساد اکنون در تار و پود برخی دستگاه اداری درهم تنیده و

1 - Samii, Bill (2005-04-05). "Analysis: Corruption Becomes an Issue in Iran's Presidential Campaign - Radio Free Europe / Radio Liberty © 2010". Rferl.org. Retrieved 2010-08

2 - Bland, Archie (2009-11-18). "Iran drops in corruption list amid calls for new urgency in the West - Middle East, World". London: The Independent. Retrieved 2010-08-09.

به اصلی غیرقابل اجتناب در این دستگاه‌ها تبدیل شده است؛ و افراد با توسل به این موضوع، پله‌های ترقی را طی می‌کنند.

در نظام‌های مردم‌سالار به دلیل توجه به پاسخگویی به مطالبات، خواسته‌ها و نیازهای مردم و مصالح عمومی، رضایتمندی مردم جلب شده و چنین نظامی به دلیل همین پاسخگویی به عامه و مسئولیت‌شناسی، واجد مشروعیت می‌گردند. همچنین بدیهی است نظام مشروعی که قائل به پرسشگری مردم و ضرورت پاسخگویی به آنها است، می‌بایستی از حد اکثر کارآمدی سود ببرد تا بتواند به مطالبات ضروری مردم پاسخ بگوید.

تحقیق حاضر در صدد جایگاه و نقش سازمان بازرسی کل کشور در مبارزه با جرایم اقتصادی را بررسی نماید. سوء مدیریت و جرایم اداری و مالی در دستگاه‌های اداری، عامل موثری در تضعیف پایه‌های حکومت در هر جامعه‌ای به شمار می‌رود. بهترین روش برای مبارزه با بی قانونی و سوء جریان در اداره امور کشور و موثرترین تدبیر برای پیشگیری از بروز جریان ناسالم اداری، وجود نظارت مستمر و ایجاد نهادهای خاص نظارتی در کشور است. نظر به اهمیت و کارکرد این نهادها، در کشور ما نیز «نظارت بر حسن اجرای قوانین» مطابق بند ۳ اصل ۱۵۶ قانون اساسی، یکی از وظایف قوه قضاییه بر شمرده شده است و در جهت اجرا و تحقق این اصل، اصل ۱۷۴ قانون اساسی پیش بینی شده است که به موجب آن: «بر اساس حق نظارت قوه قضاییه نسبت به حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین در دستگاه‌های اداری سازمانی به نام «سازمان بازرسی کل کشور» زیر نظر رئیس قوه قضاییه تشکیل می‌گردد. حدود اختیارات و وظایف این سازمان را قانون تعیین می‌کند.» بنابراین تکلیف و رسالت «بازرسی و نظارت مستمر کلیه وزارت‌خانه‌ها و ادارات و امور اداری و مالی دادگستری، سازمان‌ها و دستگاه‌های تابع قوه قضاییه و نیروهای نظامی و انتظامی و موسسات و شرکت‌های دولتی و شهرداری‌ها و موسسات وابسته به آنها و دفاتر اسناد رسمی و موسسات عام المنفعه و نهادهای انقلابی و سازمان‌هایی که تمام یا قسمتی از سرمایه یا سهام آنان متعلق به دولت است یا دولت به نحوی از انحاء بر آنها نظارت یا کنترل می‌نماید و کلیه سازمان‌هایی که شمول این قانون نسبت به آنها مستلزم ذکر نام آنها است بر اساس برنامه منظم»، بر عهده سازمان بازرسی قرار گرفته است. یکی از حوزه‌هایی که سازمان بازرسی کل کشور بر آن نظارت دارد، جرایم اقتصادی در دستگاه‌های دولتی است.

اما ابهامات مختلفی در این زمینه مطرح است. از جمله اینکه سازمان بازرسی مشخصاً نظارت بر فعالیت چه نهادها و سازمان هایی را در دستگاه اداری کشور بر عهده دارد؟ نظارت سازمان مذکور چه فعالیت هایی از نهادهای ذیربط را شامل می شود؟ سازوکارهای اعمال نظارت سازمان بازرسی کل کشور بر مجموعه های ذیربط به چه صورت است؟ موضوع کتاب پیش رو بررسی ابهامات فوق است. در حقیقت در کتاب حاضر تلاش شده است ابتدا جرایم اقتصادی تبیین شده و در ادامه جایگاه و نقش سازمان کل بازرسی کشور در مقابله با جرایم اقتصادی بررسی شود.

avabook.com

avabook.com

فصل اول

مفهوم شناسی

بحث پیرامون یک موضوع نیازمند آشنایی و روشن گردانیدن مفاهیم آن موضوع می باشد تا بدین طریق آگاهی نسبی پیرامون تحقیق حاصل شده و خواننده آمادگی ورود به بحث اصلی را پیدا نماید. مفاهیم موضوع مورد تحقیق از اهمیت اساسی برخوردار است و بدون آشنایی لازم با اصطلاحات آن، مطلوب مورد نظر به دست نخواهد آمد. در این فصل مفاهیم مورد نیاز تحقیق که زیر بنای فصل های بعدی کتاب را تشکیل می دهد بیان خواهد شد.

مبحث اول: مفهوم جرایم اقتصادی، فساد دولتی و معاملات دولتی

در این مبحث، مفهوم جرایم اقتصادی، فساد دولتی و معاملات دولتی بررسی می شود.

گفتار اول: جرایم اقتصادی

در قوانین کیفری ایران و کنوانسیون های بین المللی، تعریفی دقیق و خاص از جرائم اقتصادی صورت نگرفته است. به دلیل شمول این عنوان بر قلمروهای مختلف و اینکه جرایم اقتصادی یک مفهوم خاص حقوق کیفری نیست، تعریف و توصیف آن نیز مشکل است. جرایم اقتصادی ناظر به اعمال ارتكابی علیه نظام اقتصادی عمومی و دولتی است به نحوی که اخلال در نظام پولی و بانکی کشور را به دنبال خواهد داشت.^۱ جرایم اقتصادی در اصطلاح عبارتند از جرایمی که علیه اقتصاد کشور ارتكاب می یابند یا به این قصد انجام می شوند یا در

۱ - سماواتی پیروز، امیر، مؤلفه های افتراقی جرائم اقتصادی در تقابل با جرائم مالی، شماره ۲۵ و ۲۶، زمستان ۱۳۸۷ و بهار ۱۳۸۸، ص ۱۳۶

عمل موجب اختلال در نظام اقتصادی کشور می‌شوند.^۱ جرم اقتصادی جرمی نیست که ویژگی اقتصادی داشته باشد، بلکه جرمی است که آثار و تبعات سوء اقتصادی داشته باشد. اقتصاد در زندگی افراد جامعه، نقش بی‌بدیلی را ایفا می‌کند و به دلیل برخورد مستقیم با زندگی مردم، اساسی بوده و به هیچ عنوان نمی‌توان آن را نادیده گرفت؛ به نحوی که به نقل از معصومین، نابسامانی در حوزه اقتصاد نه تنها باعث اختلال در حوزه‌های دیگر زندگی می‌شود بلکه دین و معاد انسان را نیز تحت تأثیر خود قرار می‌دهد.^۲ فساد اقتصادی به متمرکز کردن ثروت‌ها گرایش دارد و نه فقط شکاف میان غنی و فقیر را افزایش می‌دهد که برای مرفهان، ابزارهای نامشروع حفاظت از موقعیت و منافعشان را تأمین می‌کند. فساد اقتصادی شرایطی را فراهم می‌نماید که در سایه آن، دیگر انواع جرایم تسهیل می‌یابند.^۳ بدون شک برقراری و حفظ نظم اقتصادی در گرو مبارزه با اختلال‌گران در نظام اقتصادی و مجرمین اقتصادی است. مبارزه با جرایم اقتصادی هم موجب برقراری نظم اقتصادی می‌شود و هم از آثار و تبعات مضر اختلال در اقتصاد کشور جلوگیری می‌کند.

بند «ب» ماده ۱۰۹ قانون مجازات اسلامی، شمول مرور زمان را نسبت به جرایم اقتصادی منیع در تعیین مصادیق این دسته از جرایم مقرر می‌کند: «جرایم اقتصادی شامل کلاه برداری و جرایم موضوع تبصره ماده (۳۶) این قانون با رعایت مبلغ مقرر در آن ماده». ماده ۳۶ قانون مزبور نیز در خصوص انتشار حکم محکومیت قطعی برخی از جرایم است که در تبصره آن، انتشار حکم قطعی سیزده دسته از جرایم را که میزان مال موضوع جرم، یک میلیارد ریال یا بیش از آن باشد، به صورت الزامی مورد حکم قرار داده است^۴ که وفق بند «ب» ماده ۱۰۹ قانون مذکور این سیزده دسته جرم به همراه کلاه برداری، ذیل عنوان «جرایم اقتصادی» قرار گرفته اند که عبارت اند از: «الف- رشاء و ارتشاء، ب- اختلاس، پ- اعمال نفوذ حق و مقررات

۱- ساکی، محمد رضا؛ حقوق کیفری اقتصادی، تهران، انتشارات جنگل، ۱۳۸۹، چاپ اول، ۲۵ و ایمانی، عباس؛ فرهنگ اصطلاحات حقوق کیفری، تهران، نشر آریان، ۱۳۸۲، چاپ اول، ۱۵۱

۲- امام علی (ع) می‌فرماید: فان الفقر منقصة للدين مدهشه للعقل داعیه للمقت و یا در حدیث دیگری می‌خوانیم: من لا معاش له لا معاد له

۳- لانگست، پیتر و دیگران؛ ترجمه جلالی فراهانی، امیر حسین و بهره‌مند بگ نظر، حمید، برنامه‌های جهانی مبارزه با فساد، نشر مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۷، چاپ اول، ۲۶

۴- علاوه بر منع مرور زمان و انتشار حکم قطعی محکومیت به شرح فوق، بند «ج» ماده ۴۷ همان قانون نیز شمول تعویق و تعلیق صدور حکم و اجرای مجازات در مورد جرایم اقتصادی با مبلغ بیش از یکصد میلیون ریال را منع کرده است به جز این سه ماده در سایر مواد به این مفهوم پرداخته نشده است.

قانونی در صورت تحصیل مال توسط مجرم یا دیگری، ت- مداخله وزرا و نمایندگان مجلس و کارمندان دولت در معاملات دولتی و کشوری، ث- تبانی در معاملات دولتی، - اخذ پورسانت در معاملات خارجی، چ- تعدیات ماموران دولتی نسبت به دولت، ح- جرایم گمرکی، خ- قاچاق کالا و ارز، د- جرایم مالیاتی، ذ-پ و لشویی، ر- اخلال در نظام اقتصادی کشور، ز- تصرف غیرقانونی در اموال عمومی یا دولتی».

چندین نکته در روش تبیین جرم اقتصادی در ماده مذکور شایان توجه است: قانون از تعریف کلی جرم اقتصادی اجتناب کرده و از روش تبیین مصداقی همانند روش شورای اروپا استفاده کرده است. این روش قبل از قانون مذکور در بخشنامه رئیس قوه قضاییه در خصوص جرمی کلان اقتصادی^۱ نیز به کار گرفته شده بود. بررسی این دو مقرر نشان می‌دهد که مصداق آنها انطباق کامل ندارند. شکل نگارش ماده به صورتی است که این مصداق، حصری است و مانع اطلاق عنوان « جرم اقتصادی» به سایر جرایم می‌شود. از این رو سایر رفتارهای محل نظم اقتصادی در صورتی که یکی از مصداق جرایم مذکور نباشد، به هر اندازه که اهمیت داشته باشند، عنوان « جرم اقتصادی» ندارند و مشمول تشدیدهای مذکور در قانون جدید مجازات اسلامی نخواهند بود.

با اینکه تلاش برای تعریف جرم اقتصادی و تدوین سیاست جنایی مناسب در برابر آن، برای جوامع امروز و به ویژه نظام حقوقی ایران یک ضرورت است از این نظر اقدام مقنن در قانون جدید یک گام مثبت تلقی می‌شود، اما این تلاش در چارچوب کل نگر جامع نبوده و با ایرادهای شایان توجهی همراه است. در واقع این تلاش به گونه ای نیست که مبنای حداقلی برای برقراری سیاست جنایی مطلوب اعم از پیشگیری بازدارندگی در برابر این جرایم به وجود آورد. فارغ از اینکه این مفهوم ابتدا در ماده ۴۷ قانون مذکور به کار گرفته شده است ولی در ماده ۱۰۹ همان قانون تبیین شده ترتیب منطقی تعریف، رعایت نشده است.

۱- بخشنامه شماره ۹۰۰۰/۴۲۵۷۸/۱۰۰ مورخ ۱۳۹۱/۱۱/۷ رئیس قوه قضاییه: «...منوظر از جرایم کلان اقتصادی عبارت است از رشوه، کلاهبرداری، خیانت در امانت، اهمال منجر به تضییع اموال دولتی و بیت المال ف تصرف غیر قانونی در وجوه و اموال دولتی، اعمال نفوذ بر خلاف حق و قانون، پول شویی، جرایم مرتبط با بورس، اخلال در نظام اقتصادی، قاچاق کالا، تحصیل مال نامشروع و تبانی در معاملات دولتی که مبلغ خسارت ناشی از جرم وارده به بیت المال و منافع عمومی بیش از ده میلیارد ریال یا معادل آن باشد».

جرایم اقتصادی اداری به فساد مالی کارکنان دولت تمایل دارد. منظور از فساد مالی، فساد مالی کارکنان دولت نسبت به اموال دولتی یا اموالی است که در اختیار دولت است یا جرایمی که کارمندان و کارکنان دولت در راستای انجام وظایف قانونی خود انجام می دهند و جنبه مالی دارند. مانند: اختلاس، ارتشاء، تصرف غیر قانونی، تدلیس در معاملات دولتی، اخذ پورسانت و... ؛ اما موضوع جرایم اقتصادی لزوماً اموال دولتی یا بیت المال نیست و هرگونه اقدامی که به اقتصاد کشور لطمه بزند هرچند که مال موضوع جرم متعلق به بخش خصوصی باشد، جرم اقتصادی خواهد بود و لازم نیست که مرتکب جرم اقتصادی، کارمند دولت باشد.^۱

البته مرز میان جرایم اقتصادی و جرایم مالی چندان روشن نیست و به همین دلیل در کتاب حاضر عنوان جرایم اقتصادی اداری برگزیده شده است.

به نظر لازم است در حقوق کیفری ایران جرایم اقتصادی احصاء شوند. احصاء جرایم اقتصادی از دو جهت اهمیت دارد؛ نخست آنیکه مرتکبین جرایم اقتصادی علرغم سوء استفاده از اموال دولتی نمی توانند مدعی گردند که صرفاً از خلاء قوانین کیفری اقتصادی بهره برده اند و اقدامات آنها نقض قوانین وجود نیست. دوم اینکه احصاء جرایم اقتصادی باعث می شود تا در خصوص فعالیت هیا اقتصادی که برخوردار از آنها از وصف مجرمانه محل شک می باشد، اصل عدم تسری عناوین مجرمانه اقتصادی به این فعالیت ها جاری گردد.^۲

گفتار دوم: مفهوم فساد اداری

از آنجا که در کتاب حاضر در جرایم اقتصادی تاکید بر جرایم اقتصادی اداری است لذا بررسی مفهوم فساد اداری ضروری به نظر می رسد. فساد مفهوم گسترده ای است که طیف وسیعی از رفتارها و فعالیت های غیر قانونی، نامشروع، متقلبانه، غیر اصولی و نابهنجار را شامل میشود. بیشتر تعاریف ارائه شده بر بهره برداری از قدرت، منابع و موقعیت دولتی برای دستیابی به اهداف شخصی تأکید دارند.^۳

۱ - ساکی، محمد رضا؛ پیشین، ۲۶

۲ - سماواتی پیروز، امیر، تاملی بر جرایم اقتصادی از منظر بایسته های حقوق جزای اقتصادی، ضمیمه شماره ۵۶، زمستان ۱۳۹۰، ص ۶۵۲

۳ - مقیمی، سیدمحمد، مباحث ویژه در مدیریت دولتی، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۸۷، ص ۸۷